

- 4 Әбдіков Т. Оң қол. Әңгімелер мен повестер / Т.Әбдіков – Алматы:Атамұра, 2002. – 352 бет
- 5 Мәуленов А. Қазіргі қазақ романының постмодерндік нышандары / А.Мәуленов // Жұлдыз. – 2012 – №7. – 29-35 бет.

Людмила Люлька, Ірина Редзюк
(Київ, Україна)

МОВА, СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА КОМУНІКАЦІЯ

Мова є головним знаряддям соціалізації, тобто перетворенням біологічної істоти в соціальну, у члена певного суспільства. Мовні проблеми мають широкий вихід у соціальну, економічну, політичну, науково-технічну, культурологічну та інші сфери життя окремої особи і суспільства в цілому, і, як наслідок, наявність наук про мову як складний феномен.

Наука намагається розглянути феномен мови з найрізноманітніших сторін в інтересах мови. Кошти, вкладені у вивчення мови, за короткий час сторицею повертаються суспільству дивідендами у вигляді здобутків науково-технічного прогресу, зміцнення соціальної і національної злагоди, підвищення культури, духовності, освітнього рівня і матеріального добробуту народу.

Мовлення людини – це своєрідна візитна картка, показник рівня освіченості людини, її культури, а разом з тим, через сукупну мовленнєву практику мовців – це і показник культури суспільства.

Тому метою даної статті є дослідження феномену взаємодії мови і мовлення, соціалізації та комунікації, аналіз соціологічного аспекту цієї проблеми.

Процес становлення особи повноправним учасником сучасних для нього суспільних відносин завжди знаходив своє відображення у педагогіці, а також дослідженнях з соціальної психології, соціології виховання та соціальної педагогіки. Ті чи інші аспекти проблеми розглядалися в різний час у роботах К.А. Абульханової-Славської, Б.Г. Ананьєва, Г.М. Андрєєвої, А.Г. Асмолова, Л.П. Буїв, Л.С. Виготського, І.С. Кона, А.І. Леонтєва, А.В. Мудрика та ін фахівців.

Інтенсивна розробка теоретичних аспектів проблеми соціалізації особистості, що розгорнулася в радянській філософії, соціології, соціальній педагогіці та соціальній психології в 70-і роки (Е.А. Домбровський, В. С. Марков, Л. М. Сніжко, Е. В. Соколов та тощо) і отримала своє продовження у 80-ті роки (Т. А. Гаврилова, О. Ф. Морозова, В. В. Москаленко, В. Я. Силі, Л. К. Синцова, Л.Ф. Філіппова та ін.), сприяли активному обігу до закордонних дослідженням у цій галузі, в тому числі і вітчизняних вчених-педагогів (Л. Б. Боярська, Б. Л. Вульфсон, Є. Г. Гребенюк, Р. Г. Гурова, З.А. Малькова, Е. С. Панасенко, В. Я. Піліповській, Т. Ф. Яркіна та ін.).

Історичний пріоритет у вивченні соціалізації належить західним науковим школам, чий стаж досліджень у названому напрямку обчислюється з кінця XIX століття (Ф. Х. Гіддінгс, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Г. Тард та ін), тоді як у вітчизняній науковій літературі радянського періоду аж до кінця 60-х – початку 70-х років, коли були зроблені перші спроби об'єктивного аналізу питання (Н.В. Андрєєнкова, П. С. Лебедев, Ю. А. Левада, В. С. Мерлін, Б.Д. Прагін та ін), сам термін «соціалізація» використовувався виключно заради його критики.

Сучасний етап розвитку нашого суспільства, через зміни в світовому співтоваристві, вимагає розширення і поглиблення досліджень, їх вивчення й осмислення для вирішення проблем, що виникають в нашій країні в даній науковій сфері.

Сучасна українська соціолінгвістика віддає перевагу вивченню мовної особистості як представника певної групи, вбачаючи своє завдання в аналізі й моделюванні мовної ситуації, дослідженні різних утілень мови (ідіомів) та їх комунікативної потужності, каналів і можливостей впливу держави на мовну ситуацію. За Н. П. Шумаровою, «вона вивчає всі сфери, де функціонує мова, але крізь призму людини» [1, с.28-37].

Мовна компетенція особистості, тобто знання мови і вміння нею користуватися, а також комунікативна компетенція, тобто вміння враховувати соціокультурні параметри спілкування привертають увагу сучасних соціолінгвістів.

Соціалізація людей відбувається в процесі соціальних комунікацій. Комунікація – це процес, за допомогою якого люди передають один одному інформацію, ідеї, думки і душевні стани. Вона допомагає людям координувати складну групову діяльність. Комунікація включає в себе вербальні і невербальні процеси, за допомогою яких людина надсилає й отримує послання.

Мова і мовне спілкування (комунікація) мають вирішальне значення для успішності процесу соціалізації. Як зазначив видатний учений Л.С. Виготський про мову, «з одного боку, вона має яскраво виражений предметний характер, з другого – сама забезпечує успішний розвиток предметно-практичної діяльності людей» [2, с.233-237]

Мова може обслуговувати дуже широкий спектр комунікативних потреб окремої людини і суспільства в цілому. У відповідності до різних областей людської діяльності – виробництва, освіти, науки, культури, торгівлі, побуту і т. ін. – виділяються різні сфери використання мови (або мов, якщо йдеться про неодномовне суспільство).

Мова – це важіль соціалізації, можливо, найвеличніший із усіх існуючих. А мовне спілкування сприймається як фундамент процесу соціалізації.

Д. Хаймс розширив обсяг поняття “мовна компетенція” і перетворив його завдяки введенню деяких соціопрагматичних ознак в поняття соціолінгвістичної та комунікативної компетенції, вважаючи останню більш широким поняттям, ніж першу. “Поняття комунікативної компетенції,— пише Звегінцев, підтримуючи прихильників розширення поняття, — виходить з того, що сама мовна компетенція не здатна забезпечити нормальне спілкування між людьми за допомогою мови. Необхідні ще якісь додаткові знання, які виявляють “правильність” поведінки людини в суспільстві. Це соціальні знання або соціолінгвістична компетенція, що має позалінгвістичний характер і так само, як і мовна компетенція, може бути представлена в ідеалізованому та абстрагованому вигляді” [3, с.319].

Для успіху комунікації необхідним є своєрідне взаємне пристосування учасників комунікативної ситуації. Воно може стосуватися: 1) набору мовних засобів; 2) правил їх використання в даній ситуації; 3) тактик мовного спілкування; 4) при контактному спілкуванні – його невербальних компонентів (жестів, міміки, рухів тіла тощо). Для всіх чотирьох типів комунікативного пристосування має значення відмінність комунікантів за ознакою “свій / чужий” та “вищий / нижчий” (у деякій соціальній або віковій ієрархії). Стисло охарактеризуємо різні сторони людського спілкування.

При спілкуванні зі “своїм”, тобто з людиною з того ж самого соціального середовища і при цьому знайомою мовцеви, останній є більш або менш вільним у виборі мовних засобів; при спілкуванні з “чужим” відбувається селекція мовних засобів – шляхом переходу на стилістично більш офіційний реєстр, самообмежень мовного репертуару (наприклад, робітник, спілкуючись з лікарем або суддею, уникає ненормативної лексики, яка є звичайною для його мовної поведінки у спілкуванні зі “своїми”), а також у вигляді редукції суто індивідуальних мовленнєвих рис (слова й вирази, котрі людина любить вживати в спілкуванні з “домашніми”, навряд чи є доречними з офіційними особами).

Дослідження з мовної соціалізації припускають дуже широке розуміння мови. Мова в них не тотожна граматиці і навіть мовній системі як такий. Навпаки, такі терміни як “мова”, “розмова”, “комунікація” використовують як синоніми терміну “мова”, щоб позначити соціально обумовлене використання мови, вихід за межі пропозиції та облік вироблених, невербальних і паралінгвістичних факторів.

Спілкування розглядається в контексті соціалізації з боку його розширення і поглиблення, оскільки спілкування нерозривно пов'язане з діяльністю. Розширення спілкування можна розуміти як множення контактів людини з іншими людьми, специфіку цих контактів на кожному віковому рубежі. Що ж до поглиблення спілкування, це перш за все перехід від монологічного спілкування до діалогічного, децентралізація, тобто вміння орієнтуватися на партнера, більш точно його сприйняття. Завдання експериментальних досліджень полягає в тому, щоб показати, по-перше, як і за яких обставин здійснюється множення зв'язків спілкування і, по-друге, що отримує особистість від цього процесу. Дослідження цього плану носять риси міждисциплінарних досліджень.

Проблема комунікацій розглядається вченими з точки зору когнітивних, соціопсихологічних і культурологічних підходів з неминучим виділенням питання про сфери соціальної комунікації. Сфери спілкування класифікуються по відношенню до видів діяльності, а всередині виду – відповідно до області використання мови. У літературі має місце полеміка про сутність поняття “побутове спілкування”, у найбільш популярних теоріях комунікації: А. Швейцер, В.Конецкая, Дж.Фішман, Д.Хаймс, М.ХелЛідей, Е.Пассов, І.Міхалкіна, І.Зімня, В.Розенцвейг, Е.Родіонова, Е.Злобіна, Л.Буєва та ін.

З цієї короткої характеристики різних сторін мовного спілкування видно, що в загальному випадку доросла людина володіє якоюсь сукупністю соціалізованих, прийнятих у даному соціальному колективі норм спілкування, що включають як власне мовні норми, так і правила соціальної взаємодії. Ці норми є обов'язковими для людей, що живуть у даній мовній спільноті, при їхній мовній поведінці як у соціально однорідному, так і в соціально неоднорідному середовищі.

Традиційна методика викладання мов базується на словниках і граматиках, які фіксують переважно внутрішньоструктурні властивості мови та обумовлені самою її системою правила використання слів і синтаксичних конструкцій. Проте реальне вживання мови регулюється ще, принаймні, двома класами змінних – соціальними характеристиками мовців та обставинами, в яких відбувається мовне спілкування. Отже, навчання мови є найефективнішим тоді, коли в методиці її викладання, в навчальній літературі враховуються не лише власне лінгвістичні правила й рекомендації, а й різні “зовнішні” чинники.

Найочевиднішою є роль цих чинників при навчанні другої мови. Ті знання й навички, котрих дитина набуває у процесі засвоєння рідної мови, доросла людина, опановуючи нерідну для неї мову, повинна засвоювати “з нуля”, у значно коротші строки та до певної міри штучно – у навчальній ситуації, а не в ході поступової соціалізації. Помилки в чужій мові, й особливо у мовній поведінці, найчастіше трапляються через незнання ситуативних і соціальних умов, доречності тих або інших мовних одиниць і конструкцій, від неволодіння механізмами кодового перемикавання при зміні параметрів мовного спілкування (зміна теми, адресата, мети тощо).

У вітчизняній системі освіти ще немає належного усвідомлення доцільності застосування соціолінгвістики з метою навчання мов, хоча соціолінгвісти намагаються вкоренити у свідомість педагогів важливість цієї проблеми. У кращому разі використовуються країнознавчі знання, але вони становлять лише частину соціолінгвістичної інформації. У США та деяких інших країнах важливість такої інформації при навчанні мови усвідомлено досить давно. Створено програми навчання з участю соціолінгвістів (як у США, так і в країнах Західної Європи).

Виникла і зростаюча в наш час потреба в спілкуванні не дозволяє обмежити процес оволодіння розмовною іноземною мовою запам'ятовуванням набору мовних штампів, а вимагає придбання навичок спілкування іноземною мовою, включаючи соціо-культурні норми. Цьому необхідно навчати в зіставленні з нормами рідної мови, одночасно ліквідовуючи прогалини у вихованні та знанні культури свого народу, створюючи тим самим новий тип фахівця, готового до спілкування на всіх рівнях в ситуаціях, які диктують необхідність володіння іноземною мовою.

Література:

1. Шумарова, Н. П. Соціолінгвістика і стилістика: система кореляцій. // Стиль і текст [Текст]: [3б. ст.] / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К.: Ін-т журналістики, 2000. – Вип.4 / [Редкол.: В. Різун (голова) та ін.]. – 2003. – 248 с: іл. – Бібліогр. наприкінці ст. – 10.00 р. – С.28-37.
2. Л.С. Выготский. Мышление и речь. Психологические исследования. // Под ред. и со вступительной статьей В. Колбановского. – Социально-экономическое издательство, Москва, 1934. Ленинград.
3. Звегинцев В.А. О предмете и методе социолінгвістики // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз.– М., 1976.– Вып. 4.
4. Дзекиревская Л.Н., Тарасов Е.Ф. Овладение иностранным языком как социолінгвістическая проблема // Тр. ВИИЯ. Иностр. яз.– М., 1970.– № 6.
5. Дьячков М.В. Проблемы двуязычия (многоязычия) и образования: Пособие для учителей средних школ, преподавателей педучилищ и пединститутов.– М., 1992.
6. Дьячков М.В. Социальная роль языков в межэтнических обществах: Пособие для университетов и пединститутов.– М., 1993.
7. Социолінгвістические и лингвистические аспекты в изучении иностранных языков / Отв. ред. Н.М. Фирсова.– М., 1992.
8. Hymes, D. On Communicative Competence. In J.B.Pride and J.Holmes (eds.), Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin, 1972, pp. 269-293.
9. Наукова бібліотека дисертацій та авторефератів disserCat <http://www.dissercat.com/content/uvravlennie-motivatsiei-izucheniya-inostrannykh-yazykov-v-vuze#ixzz2rbZV60ue>
10. Антошкіна Л., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. Соціолінгвістика: навчальний посібник. – Донецьк: ТОВ „Юго-Восток Лтд”, 2007. – 360 с.

Ілона Марченкова
(Миколаїв, Україна)

СЛОВА-РЕАЛІЇ У КАЗЦІ Е. Т. А. ГОФМАНА «ЗОЛОТИЙ ГОРНЕЦЬ» ТА ВІДТВОРЕННЯ ЇХ У ПЕРЕКЛАДІ

У перекладознавстві терміном «реалія» позначають слова, що називають специфічні предмети, явища, які пов'язані з побутом, історією, культурою певного народу. Також реалії визначають як «слова (та словосполучення), що називають об'єкти, які притаманні життю (побуту, культурі, соціальному та історичному розвитку) одного та чужі для іншого народу; як носії національного та/або історичного колориту, вони, як правило, не мають точних відповідників (еквівалентів) у іншій мові, і, відповідно, не підлягають перекладу на «загальних засадах» та вимагають особливого підходу» [1].

В українському перекладознавстві термін «реалія» вперше вжив О. Кундзіч у праці «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел» (1954) [2], підкреслюючи при цьому неперекладність реалій: «Я схильний вважати народні пісні аналогічними реаліями даного народу, що, як правило, не перекладаються» [3].

Значну роль в опрацюванні реалій в українському перекладознавстві є праці В.Коптілова та Р. П. Зорівчак. Остання на підставі численних дефініцій вивела своє визначення реалії у книжці «Реалія і переклад» (1989 р.) [4]: «Монолексемні і полілексемні одиниці, що вміщують як основне лексичне значення традиційно закріплений комплекс краєзнавчої інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови сприймача». На основі численних досліджень у перекладознавстві виділяють: а) побутові реалії; б) етнографічні та міфологічні реалії; в) реалії світу природи; г) реалії державно-адміністративного укладу та суспільного життя; д) ономастичні реалії; е) асоціативні реалії тощо.

У казці (а повість Е. Т. А. Гофмана є однією з трансформацій жанру казки, введеного в літературу романтиками) «Золотий горнець» події розгортаються в Дрездені, з багатьма реаліями тогочасного німецького побуту і характерними рисами соціальної психології персонажів: бачимо і самовдоволеного чиновника, який займається просвітою, і проректора Паульман, і його доньку Вероніку, яка мріє про те, що вона стане «пані радницею», і реєстратора Гербранда, який не виходить за рамки шанобливою ввічливості. Перебіг їхнього життя визначає сформований чиновницько-міщанський устрій, на тлі якого безмежно безглуздий і смішний студент-мрійник Ансельм зосереджує навколо себе світ чудес [5].

Наукові джерела підкреслюють, що постійна взаємодія мов і культур, зокрема через переклади, сприяє зближенню семантики міжмовних відповідників у галузі не тільки первинної, а й вторинної образної номінації. Як же перекладач повинен відтворювати реалії у мові-перекладі? Якщо